Глава 3

Молотов заплашва с разрив

Междувременно Червената армия достига Одеса и Сталиновата дипломация засилва натиска върху правителството в София. На 17 април Молотов отново заявява на посланик Стаменов, че използването на българските пристанища от германците е „несъвместимо с нормалните отношения между Съветския съюз и България и всяка бъдеща търпимост в това отношение е невъзможна". (26) Последвалият отговор отново не удовлетворява Москва. На 26 април с нова нота се иска отваряне на съветското консулство във Варна и откриване на нови консулства в Русе и Бургас. По този начин ще може директно да бъдат наблюдавани германските плавателни съдове. Москва настоява за незабавен отговор. Бързото изпълнение на това искане, без консултации с Берлин, ще бъде тълкувано като отстъпка от българските задължения по Тристранния пакт и води към конфликт с Райха.

Изправено между съветската заплаха за скъсване на дипломатическите отношения и германската заплаха от преврат и окупация, правителството не е в състояние да намери полезен ход. На 2 май на заседание на Министерския съвет мненията се разделят. Петима от министрите искат консулството във Варна да се открие веднага, други настояват това да стане след възстановяване на търговските връзки. Регентът Филов записва в своя дневник: „Божилов е обзет от мисълта, че обявяването на война от Русия ще докара катастрофа у нас и ние никак не бихме могли да се съпротивляваме". (27)

Част от министрите са готови да подадат оставка. Външният министър Димитър Шишманов спешно вика Бекерле. Опитва се да убеди германците в необходимостта от откриване на консулствата, за да се избегне войната. Бекерле се противопоставя категорично с аргумент, че разположените във Варна плавателни съдове, които са необходими за борбата срещу подводници и премахване на мини, ще се окажат под съветско наблюдение. Бекерле телеграфира на Рибентроп, той също възразява и обещава германска помощ в случай на руско нападение. (28) Шишманов се опитва да печели време с отговор на московската нота, в който обвързва откриването на консулствата с възстановяване на търговските връзки. Молотов посре-

ща българския посланик с думите: „Това не е отговор!“, и на 9 май изпраща поредната съветска нота. (29) Регентът Михов е записал в дневника си на 12 май: „Молотов казва открито, че търговията не е важна, искаме да ви контролираме. Имат вече 60 души персонал готов в София, които веднага ще идат да установят търговски консулства (всъщност разузнавателни бюра) във Варна, Русе и Бургас. След пет дни нова нота, че даваме влакове на германците, че има, макар и един германец в Русе, и т.н., и т.н. Явно се иска да се отнеме суверенитетът ни... Много ловко русите насадиха това „беззащитно растение“ у нас – на всяка цена управниците трябва да избегнат скъсване със СССР. Ами ако това е с цена на загубване на самостоятелността ни – което постепенно ще се поиска?“ (30) Дали регентът е предполагал колко пророчески ще се окажат думите му...

На следващия ден по московска инициатива СССР, САЩ и Великобритания правят обща декларация с призив към германските сателити Унгария, Румъния, България и Финландия да прекратят своя съюз с Райха. Предупреждават ги, че: „...колкото по-дълго продължават да участват във войната в сътрудничество с Германия, толкова по-тежки ще бъдат за тях последствията и толкова по-сурови ще бъдат условията, които ще им бъдат поставени.“ (31) Едва ли дипломатите във Вашингтон и Лондон, заети с трескави приготовления за откриване на нов Западен фронт, са в състояние да преценят колко добре се обслужват стратегическите цели и лицемерието на Сталин с подобни заплашителни изявления. Кремъл държи да покаже липсата на съществени разногласия между Великите сили по отношение на малките държави и невъзможността да се определя тяхното бъдеще без решаващата дума на Москва.

Българският посланик в Берлин е инструктиран светкавично да убеди Рибентроп, че трябва да се отстъпи пред съветското искане за консулствата. „Не бива заради няколко черупки да си разваляме отношенията с Русия“ – дадените указания са категорични. Въпросните катери и миночистачи са капка в морето на световната война. Тяхното значение се изчерпва с възможността да се попречи на съветски подводници да атакуват по българското крайбрежие и да бъде блокирано корабоплаването от поставени мини.

Следващата съветска нота от 18 май придобива характера на ултиматум. Москва настоява за незабавно откриване на консулствата и заплашва, че в случай на отказ или отлагане „ще счита за невъзможно да запази отношенията с България, която помага, и то умишлено, на хитлеристка Германия във войната срещу Съветския съюз.“ (32) Поставено в невъзможност да се справи със ситуация-

та, правителството на Добри Божилов подава оставка на следващия ден. При изготвянето на нотата Молотов уведомява по телефона Георги Димитров: „По всяка вероятност в най-близко време ще скъсаме дипломатически отношения и ще обявим състояние на война с България. Ние се убедихме, че запазването на тези отношения задържа развитието на антихитлеристкото движение в страната. (33) Под „антихитлеристко" движение следва да се разбира партизанското движение, управлявано от Москва и насочено срещу българската легитимна власт, защото реално присъствие на германски войски продължава да няма. Обявяването на война ще бъде наградата за последователната българска политика, която не допусна нито един войник да се сражава на Източния фронт. Съвсем отделен е въпросът, че с този акт разположените в Гърция и Югославия многочислени армии на Райха ще бъдат предизвикани изключително бързо да преминат на българска територия.

В Кремъл са подбрали изключително точно момента за упражняване на максимален натиск. След неуспешните опити на Финландия и Унгария за сепаративни мирни преговори и неизпращането на българска делегация в Кайро интересът на западните съюзници към плана на Донован и Държавния департамент е намалял. Цялото тяхно внимание вече е насочено към Нормандия. След броени дни – на 6 юни – там ще бъде извършен най-големият десант в историята и ще бъде открит нов фронт срещу Райха. Абсурдно е да се мисли, че съюзниците биха могли да отделят значими военни сили за Балканите. Сталин започва ясно да вижда възможността за нахлуване на Червената армия в България и няма намерение да я изпуска. Провокиране на военен конфликт между българската армия и Вермахта би дало отличен аргумент за Сталиновите войски да се втурнат „да помагат" на българския народ. Евентуален прогермански преврат с окупация на страната също би осигурил повод на Червената армия да воюва с Хитлеровите войски на българска територия. И в двата случая кремълският вожд ще може триумфално да се представи като освободител на българския народ. Дадените жертви ще бъдат само допълнително основание да присъедини към своята империя под една или друга форма завзетите земи. Въпреки вътрешните противоборства българският политически елит си дава сметка за надвисналите опасности. В София продължават да вярват, че ще успеят да не допуснат трета национална катастрофа, като поддържат добрите отношения със Съветския съюз, избегнат въоръжен конфликт с Германия на българска територия и извадят страната от войната чрез примирие със Запада. На съветската дипломация е съобщено, че въпросът за консулствата трябва да бъде решен от следващото правителство.